

Åtgärdsprogram
för hotade arter

Fakta 2016:12

Länsstyrelsen
Stockholm

Publiceringsdatum
2016-11-02

Författare:
Stanislav Snäll

Foton:
Stanislav Snäll

Kontaktperson
Miguel Jaramillo
Enheten för naturvård
Tfn vxl: 010- 223 10 00
stockholm@lansstyrelsen.se

Inledning

Under sommaren 2016 gjorde Mattias Forshage ett fynd av läderbagge (*osmoderma eremita*) i parken vid Svartsjö slott på Färingsö. Tidigare är läderbaggen känd i länet enbart från Hörningsholm på Mörkö. Fyndet från Svartsjö är hittills den andra säkra fyndplatsen av läderbaggen i länet. På uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholm utförde Stanislav Snäll den 5 och 6 september 2016 en undersökning/kartering med syfte att samla mer information om läderbaggens förekomst på platsen och dess omgivningar. Denna kunskap skulle användas för planering av en eventuell mer omfattande inventering samt även som underlag för skötsel av parken.

Sammanfattning

Hela undersökningsområdet består av fyra (4) delområden runt om Svartsjö slott. Totalt hittades 25 ställen där tydliga fynd av eller spår efter läderbaggar (*osmoderma eremita*) eller dess population kunde konstateras. I fem (5) fall hittades döda skalbaggar eller levande larver och 20 fynd av larvspillning eller fragment från döda skalbaggar. De flesta fynd – 15 gjordes i slottsparken där läderbaggen verkar ha en population. Övriga tre

(3) områden visar tydliga fynd och spår efter läderbaggas men vissa av dem kan vara mycket gamla.

Områdesbeskrivning

Det undersökta området ligger på Färingsö, runt om Svartsjö slott. Det kan delas upp på fyra (4) delområden:

Område 1: Slottsparken, ca 15 ha ligger i direkt anslutning till slottet. Det dominerade trädslaget är ek, av vilka de äldsta kan vara omkring 400-år gamla och många är ihåliga. Det näst vanligaste trädslaget är lind, som bildar en allé vid sydvästra kanten av slottsparken. Andra förekommande trädslag är ask, kastanj och, vid västra strandkanten, ett tiotal vitpilar. Även bland dessa andra trädslag hittar man gamla, ihåliga eller döende träd. Slottsparken är relativt ljus med en karaktär av engelsk landskapspark. I stora delar är parken städad på döda grenar och ved.

Område 2: Hästhagen, ca 4 ha öster om slottet. Lätt kuperad. Detta område domineras också av ek med inslag av ask, lind, hassel och tall. Ganska igenvuxet.

Område 3: Fiskarudden, ca 10 ha. Kuperad strandmark med gamla ekar, enstaka lindar, ask och rönn som representerar lövträden. På hällmarkerna växer även tallar. De norra delarna med lövträdsbestånd har, under de senaste decennierna, varit igenväxta och har nyligen delvis gallrats. Strax söder om området finns barr-/blandskog som har börjat tränga sig in i ädellövträdsbeståndet.

Område 4: Betesmark, Ca 10 ha. Ligger sydost om slottet i kuperad ekskog som idag brukas som betesmark för nötkreatur. Det finns inslag av andra lövträd som rönn, lind, ask, asp men även tall. Här finns ett 10-tal ihåliga ekar.

Karta över undersökta områden.

Undersökningsmetoder

Karteringen/undersökningen gjordes under fältbesök i två (2) dagar, 5-6 september 2016. Under fältbesöket undersöktes lämpliga träd med hålligheter (ek, ask, lind, kastanj, vitpil, rönn) i områdena och vissa fruktträd (päron) i närbelägna trädgårdar. Undersökningen gjordes genom en okulär besiktning. Den typiska spillningen som läderbaggs-larver lämnar efter sig

och som kan vara kvar på platsen eftersöktes. Med tanke på att undersökningen gjordes strax efter läderbaggarnas aktiva period (från mitten på juli till slutet av augusti) letade man även efter döda men nyligen döda imagos eller rester av dem. Läderbaggspopulationen i ett träd kan även avslöjas av en doft som är stark, söt och typisk för arten och påminner om mysk. Alla fynd och spår noterades och exakta koordinater (Sweref 99TM) togs på platser. Alla enskilda fynd har även registrerats i ArtPortalen.

Spillning från läderbagglarver.

Rester från en läderbagge och kokong.

Resultat

Sammanlagt i alla fyra (4) delområden har 25 konkreta spår/fynd påträffats som tyder på att läderbaggen har eller har haft en population i området runt Svartsjö slott på Färingsö. Varav fem (5) fynd var färska döda skalbaggar som fortfarande var mjuka och inte äldre än två (2) veckor gamla, fyra (4) döda skalbaggar hittades i område 1 (Slottsparken) och ett (1) fynd i område 2 (Hästhagen). Vid ett (1) fynd i slottsparken i en gammal ihålig och bruten vitpil (*Salix alba*) på sjöstranden, har tillsammans med ett dött imago av läderbaggen även en stor mängd larvspillning hittats varpå det grävdes fram från mulmen två halv vuxna larver som var 1 år gamla. I samma träd påträffades även ca 6 gamla kokonger och större mängd av fragment efter skalbaggar (täckvingar, halssköldar, benrester). Ytterligare tre (3) döda skalbaggsindivider hittades i område 1 (slottsparken), 2 (två) fynd gjordes i anslutning till ek (*Quercus ruber*) och ett (1) fynd på ask (*Fraxinus excelsior*) och ett (1) fynd i område 2 (Hästhagen) i anslutning till ihålig ek. Alla övriga fynd består av larvspillning i eller runt om ihåliga träd. Håligheter i träden undersöktes enbart ytligt pga undersökningens begränsade omfattning och resurser. De flesta håligheter var på en sådan höjd som inte kunde nås utan en lång stege, eller öppningarna var för små, att det inte var möjligt att ta reda på om träden innehåller larver under den här undersökningen.

Döende vitpil (Salix alba) som innehåller larver av läderbaggen.

Område 1 Slottsparken

Fynd nr.	Koord. N	Koord. E	Träd	Fynd
1:1	6583681	0654926	Vitpil	Larver, död imago, spillning, kokkonger
2:1	6583503	0654960	Ask	Fragment, spillning
3:1	6583503	0654961	Ask	Fragment, spillning
4:1	6583485	0654982	Ek	Spillning
5:1	6583428	0654982	Ek	Spillning
6:1	6583436	0655003	Ek	Spillning
7:1	6583473	0655029	Ek	Spillning
8:1	6583281	0655072	Lind	Spillning
9:1	6583250	0655084	Ask	Död imago, spillning
10:1	6583047	0655238	Ask	Spillning
11:1	6583039	0655256	Ask	Spillning
12:1	6583283	0655420	Ek	Fragment, spillning
13:1	6583237	0655355	Ek	Död imago, spillning
14:1	6583207	0655332	Ek	Död imago
15:1	6583701	0654985	Stubbe Alm?	Spillning (troligen mycket gammal)

- Levande larver, färska döda imagos eller färska fragment
- ◆ Spillning eller fragment = färska
- Spillning eller fragment >10 år
- ▲ Träd utan spår från Läderbagge . intressanta att undersöka

Området 1 Slottsparken och området 2 Hästhagen.

Område 2: Hästhagen

Fynd nr.	Koord. N	Koord. E	Träd	Fynd
16:2	6583765	0655720		Spillning
17:2	6583657	0655709		Död imago

Område 3: Fiskarudden

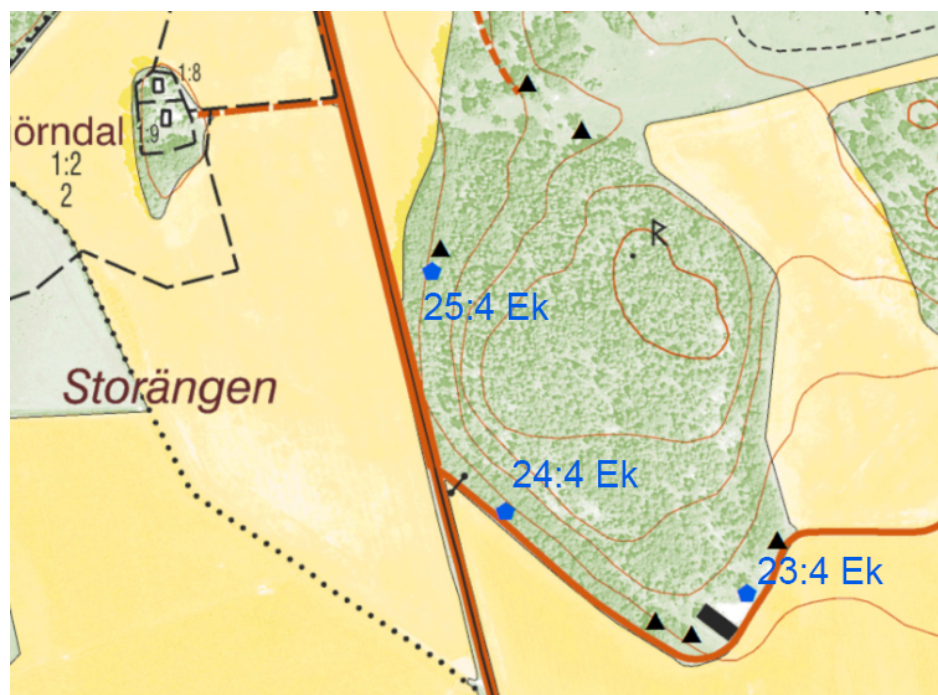
Fynd nr.	Koord. N	Koord. E	Träd	Fynd
18:3	6584846	0655391		Spillning (troligen mycket gammal)
19:3	6584889	0655355		Spillning
20:3	6584948	0655301		Spillning (troligen mycket gammal)
21:3	6584999	0655199		Spillning (troligen mycket gammal)
22:3	6584423	0655552		Spillning (troligen mycket gammal)

Område 3 Fiskarudden.

Område 4: Betesmark

Fynd nr.	Koord. N	Koord. E	Träd	Fynd
23:4	6582589	0655985		Spillning
24:4	6582662	0655770		Spillning
25:4	6582876	0655705		Spillning

Område 4 betesmark.

Ihålig ek i område 4.

Slutsats

Den genomförda undersökningen/kartering av området visar att det finns eller har funnits en större population av läderbagge (*osmoderma eremita*) på platsen. Fynd av levande larver och fem (5) nyligen döda imagos samt ett större antal (11) fynd av träd med larvspillning pekar ut område 1 slottsparken som stället där det finns en population idag.

Område 2 - Hästhagen med ett fynd av nyligen död imago och ett träd med larvspillning pekar också ut området som intressant trots att det är relativt igenvuxet med sly, buskar och yngre träd. Här skulle läderbaggar inte trivas i nedre delarna av träden på grund av den täta vegetationen men högre upp i ekarnas solbelysta delar kan det finnas håligheter med substrat som fortfarande är attraktiva för läderbaggar.

Område 3 - Fiskarudden har varit igenvuxet en längre tid och har gallrats och öppnats upp nyligen. Här finns det ca 10-15 lämpliga ekar med håligheter av vilka fem (5) innehöll larvspillning. Larvspillningen bedömdes dock som gammal (minst 20 år) utom i träd 19:3 där spillningen verkade vara relativt färsk. Det måste dock påpekas att datering av larvernas spillning kan vara problematisk eftersom den kan finnas i träden under lång tid (flera decennier och upp till hundra år under gynnsamma förhållanden) men ibland kan omständigheter som fuktförhållanden och mycelhalter göra att den åldras snabbare. Tyvärr var det inte möjligt, av praktiska, resurs- och säkerhetskrävande omständigheter, att undersöka håligheter som var högre upp än fem (5) meter över markytan. Därför kan man inte utesluta att läderbaggarnas förekomst i område 3 är aktuell.

Område 4 - Betesmark med ett större antal gamla ekar; flertalet ihåliga av vilka 3 innehöll relativt färsk larvspillning gör det också intressant och man kan förvänta sig läderbaggens förekomst på platsen.

Förslag på inventering av läderbagge vid Svartsjö slott

Man kan redan nu efter denna kartering av spår efter läderbaggen konstatera att det finns en population i området; speciellt område 1 Slottsparken och område 2 Hästhagen är aktuella och kan pekas ut som platser där man kan finna livskraftiga populationer. Område 3 Fiskarudden och 4 Betesmark påvisar inte samma täthet av fynd och här har man hittat enbart spillning, eventuellt några få fragment men man kan inte utesluta populationer här och områdena borde inventeras för att konstatera eller utesluta läderbaggarnas förekomst.

För att verkligen kunna kartlägga och klargöra läderbaggens population runtom Svartsjö slott krävs det en mer omfattande inventering som borde genomföras under juli – augusti månad då de vuxna skalbaggar har sin aktiva period och kan hittas eller observeras på träd och i områdena. Med tanke på den kunskapsbrist man har om populationens storlek och livskraftighet i områdena måste inventeringen göras med stor försiktighet och hänsyn så att livsmiljöerna i ihåliga träd inte skadas eller ett större antal läderbaggar dödas i onödan. För att konstatera förekomsten räcker ofta inte enbart visuell undersökning utan man måste även använda fällor. Här ska man försöka prioritera fallfällor i lämpliga ihåliga träd. Det är dock viktigt att fällorna inte innehåller konserveringsvätska som dödar fångade insekter. Fallfällorna ska vara tillräckligt djupa och smala så att fångade läderbaggar inte kan ta sig ut själva men kan överleva några dagar till en vecka i fällan. I botten av fällan ska det finnas ett ca 10 cm tjockt lager av mulm eller

gamla löv så att skalbaggarna kan söka skydd där och fällorna ska vittjas efter 4 till max 7 dagar. Fångade läderbaggar ska märkas tydligt med tippexfärg eller på annat märkbart och beständigt sätt som inte skadar dem och efter det släpps fria bäst genom att gräva ner dem i mulmen i trädet. Märkningen måste göras för att kunna se om det är samma individer som fångas i fällorna igen. Antalet fällor måste övervägas mycket noggrant. Ju fler fällor desto mer rättvist resultat får man, men med tanke på att man även måste vittja ofta blir det dock resurskrävande. För att få ett resultat som man kan basera en rättvis bedömning på och försöka göra en uppskattning av populationen borde ett minimalt antal fällor vara fem (5) per område, dvs 20 fällor totalt.

Ekar på Fiskarudden.